

SINT-TRUIDENSE SCHEPENZEGELS AAN OORKONDEN VAN DE LATEN VAN HET HOF VAN SINT-GANGULFUS IN SINT-TRUIDEN, 1460-1462

Rombout Nijssen

De kerkfabriek van de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Sint-Truiden is de bezitter van een belangrijke verzameling van 169 oorkonden die ooit deel uitmaakten van het archief van de armentafel van de Sint-Truider Sint-Maartenparochie. Voorheen werd die parochie ook de Heilig-Grafparochie genoemd. In 2008 werden al de oorkonden in de verzameling gerestaureerd. Onaangepaste bewaaromstandigheden hadden immers geleid tot de aantasting van een deel van de verzameling door schimmel.

In een gespecialiseerd restauratieatelier werden eerst de schimmels met bestraling gedood. Vervolgens werden de oorkonden zuiver geborsteld en weer plat gemaakt. De zegels aan de oorkonden werden waar nodig verstevigd, en tot slot werden de oorkonden apart los gemonteerd op kartonnen borden, en per vier verpakt in zuurvrije archiefdozen. De verzameling is nu ondergebracht in de dekenale archiefbewaarplaats van Sint-Truiden.

De restauratie van deze oorkonden is een onderdeel van een groter inventarisatieproject. In 2007 engageerden de kerkfabriek, de erfgoedcel van Sint-Truiden en het Rijksarchief te Hasselt zich om elk een deel van het werk voor hun rekening te nemen. De kerkfabriek neemt de restauratie van de oorkonden voor haar rekening, waarvoor zij overigens op financiële steun van de Vlaamse Overheid kan rekenen, het Rijksarchief stelt de analyses of regesten van de oorkonden en de beschrijvingen van de zegels op, en de erfgoedcel draagt zorg voor een aantrekkelijke publicatie van de regestenlijst. De publicatie wordt voorzien tegen midden 2010.

Veel van de oorkonden in deze verzameling dragen nog de oorspronkelijke zegels, die er door de instanties die de oorkonden opstelden, als teken van de echtheid van de stukken op werden aangebracht. In het Rijksarchief worden overigens verschillende oorkondenverzamelingen bewaard. Hoewel zij goed ontsloten zijn, worden zij zelden geraadpleegd of voor historisch onderzoek gebruikt. Zegels worden overigens in het algemeen nog

zelden bestudeerd. Toch kunnen zij voor wie er zich op wil toeleggen een bijzonder interessant studieobject worden.

In dit speciale nummer van De Rode Leeuw willen wij graag de aandacht vestigen op de onderzoeksmogelijkheden die zegels bieden. Wij doen dat aan de hand van de zegels aan twee oorkonden van het laathof van *Sinte Ganghelofs* of Sint-Gangulfus in Sint-Truiden, van 4 juli 1460 en 12 augustus 1462.

In de eerste oorkonde verklaren Flips Copy, de richter – of voorzitter – van het laathof, en vijf laten, met name Henrick Copy, Jan – zijn familienaam is op de oorkonde niet meer leesbaar –, Wouter van Thienen, Claes Byls en Jan Pruevers alias van Ghelmen, dat Jan Kieuwaert, zoon van Willem, aan zijn neef en naamgenoot Jan Kieuwaert een huis aan de Nieuwe Steenweg verkocht heeft. De nieuwe bezitter is daarop door de laten van het hof van Sint-Gangulfus met inachtneming van al de vereiste plichtplegingen, in het bezit gesteld van het huis in kwestie. De koopsom wordt niet vermeld, maar de laten vestigen wel de aandacht op het feit dat het huis belast is met een cijns en met een jaarlijkse rente van drie grijpen.

Wellicht is enige uitleg bij wat hier beschreven wordt op zijn plaats. In het laathof van Sint-Gangulfus moeten de bezitters van de goederen die ooit door de oprichter van dit hof in cijns zijn uitgegeven, jaarlijks een cijns komen betalen. Hoeveel die cijns bedroeg is niet meer geweten. In de meeste gevallen waren de cijnsen in de vijftiende eeuw kleine bedragen geworden. Zij stamden immers van eeuwen voorheen, en waren uitgedrukt in de toen gangbare kleine zilveren muntjes. Door de toevloed van zilver en de daarop volgende ontwaarding van het zilvergeld hadden die muntjes veel van hun waarde verloren. De bezitters bleven echter verplicht die symbolische cijns te voldoen, omdat de heer van het laathof het recht behield om, wanneer de cijns niet volstaan zou worden, zelf weer het bezit van dat goed op te

eisen. Omdat de beheerders van het laathof moesten weten wie de cijns moest betalen, moesten de akten van overdracht, zoals verkoop, van de goederen die van het hof afhingen, ook voor het hof verleden worden en in haar registers ingeschreven. Vandaar dat de laten van Sint-Gangulfus in dit geval de verkoopakte verleiden.

De bezitter van dit huis moest niet alleen elk jaar een cijns afdragen aan het laathof van Sint-Gangulfus. Hij moest ook jaarlijks een rente betalen van drie grijpen. Aan wie hij die rente verschuldigd is, wordt in de oorkonde niet vermeld. Doordat het onroerend goed met die rente belast is, gaat de last met het huis mee op de volgende bezitter. Door de verkoop van het huis is de verkoper meteen ook van de betaling van de rente verlost. Het feit dat de koper daar nu mee zit, zal de prijs van het huis zeker verminderd hebben.

Een grijp is een laatmiddeleeuwse munt. Hij draagt de afbeelding van een griffioen en wordt daarom meestal ook griffioen genoemd. Hij werd zowel in zilver als in goud geslagen, door onder meer de prins-bisschoppen Jan van Beieren (1390-1418) en Jan van Heinsberg (1419-1455).

Omstreeks 1460 werd de grijp in Sint-Truiden als rekenmunt gebruikt, zoals blijkt uit aantekeningen in het Nachtengaleregister, het oudste bewaarde verslagregister van de beraadslagingen van de Sint-Truider stadsmagistraat. In oktober 1459 bijvoorbeeld, gold een gouden Rijns gulden 2,5 grijpen.

Zie R. Nijssen en R. Van Laere, *Klinkende Munt. Muntvaluaties en muntordonnanties in Sint-Truiden 1437-1552*, (*Limburgse Studies*, 1), Hasselt, 2003, 320 p.; vooral p. 59 en 236-237.

Typisch voor Sint-Truiden is dat de richter en de laten hun oorkonde niet zelf bezegelen. Dat laten zij – zoals de laten in zovele andere laathoven in en om de stad – over aan de schepenen van de stad. In dit geval zijn het Daengel van Hamele, die door de abt tot zijn schout in Sint-Truiden aangesteld is, en de schepenen Art Cuypere, Bertholomeeus Geraerts, Flips Copy en Jan van Sprolant die de oorkonde met hun persoonlijke zegels bezegelen. Flips Copy combineert dus de functies van schepen van de stad en richter van het hof van Sint-Gangulfus.

In de tweede oorkonde, van 12 augustus 1462, oorkonden de richter en vier laten van hetzelfde hof dat Jan Kieuwart zijn twee huizen aan de Nieuwe Steenweg, samen *een goet wesende, om goidswille ende omme synre sielen salicheit* aan de armen van de Heilig-Grafparochie geschonken heeft. Wellicht is één van beide huizen het huis dat Jan Kieuwart in 1460 van zijn neef gekocht heeft, hetgeen zou verklaren waarom hij die eigendoms-

titel ook aan de armentafel gegeven heeft.

In naam van de armentafel van de Heilig-Grafparochie aanvaardt Jan van Muylken de schenking. Hij wordt door de laten *met menisse, vonnisse, banne ende allen anderen solempnityeten* die bij het hof gangbaar zijn om het bezit gesteld van dit cijnsgoed.

Flips Copy is zoals twee jaar eerder richter van het hof en de laten van dienst zijn Henrick Copy, Jorijs vanden Bogarde, Wouter van Thienen en Jan Pluegers (sic) altes van Gelmen. Het bezegelen van de oorkonde laten zij over aan Art vanden Bossche, die door de bisschop van Luik tot zijn schout in Sint-Truiden aangesteld is, en die schepenen Art Cupere, Flips Copy, Dangel Raymekens en Gherijt Warniers.

De vijf zegels aan de eerste oorkonde zijn in goede staat bewaard gebleven. Van de tweede oorkonde ging er een, het zegel van Flips Copy, verloren. De overige vier zijn goed bewaard.

De zegels vertonen een aantal opvallende gelijklopende kenmerken. Het zijn ronde zegels, met de afbeelding van een wapenschild met een helm met helmteken, of een schildhouder. Op het zegel van Jan van Sprolant staat zowel een helm met helmteken als een schildhouder. De zegels zijn omrand met een randschrift. Al de zegels zijn in bruine was uitgevoerd, op een uithangend perkamentenstrookje, dat in het zegel in de vorm van een T geplooid is.

Daengel van Hamele (1460), schout van de abt, voert een zegel met de afbeelding van een schild met het wapen van de familie van Hamal. Op het zegel wordt dat een vlak beladen met vijf ruiten op een rij. Het helmteken, een paardenkop, en het schild doorbreken

het randschrift. Het vlak rond de helm is opgevuld met een bladermotief. Het zegel is licht beschadigd, waardoor een deel van het randschrift verloren gegaan is. Wat overblijft luidt: S . I [hiaat] DE. HAMELE

Schepen Art Cuypere (1460 en 1462) voert een zegel met de afbeelding van een dame die zijn wapenschild houdt: een vlak, beladen met een keper met daarop drie hamers. Een oneffenheid in het zegel van 1460 laat niet toe met zekerheid vast te stellen of het over drie hamers gaat, maar het tweede exemplaar, aan de oorkonde van 1462 brengt uitsluitel. De dame doorbreekt boven en beneden het randschrift dat luidt: S A[R]TH CUPERE SCABIN

Op het zegel van schepen Bertholomeeus Geraerts (1460) houdt een engel een schild vast met een keper en rechts boven een merlet. De afbeelding doorbreekt

de onderzijde van het randschrift. Het bewaarde deel van het randschrift op het beschadigde zegel luidt SCABI STI TRUD

Schepen Flips Copy (1460) gebruikt een zegel waarop een met een knots bewapende wildeman een schild vasthoudt met daarop de volgende afbeelding: een vlak, beladen met tien bollen, geplaatst in een rij van vier, van drie, van twee, en een enkele; in de top van het vlak een band met vier bollen, gescheiden door een verticale lijn. Het schild doorbreekt het randschrift. De ruimte rondom de wildeman is gevuld met een takkenmotief. Het randschrift van dit complete zegel luidt S FILIPII COPI SCABINI STI TRUDONIS

Op het zegel van schepen Jan van Sprolant (1460) is een schild te zien, met een wapen waarop drie rozen, waarvan twee in de top en één in de voet. Een barensteel in

de top breekt het wapen. Een wildevrouw houdt het wapen, dat bekleed is met een helm, vast. Het helmteken is de gehoornde aanzijde kop van een rund. Het schild en het helmteken doorbreken het randschrift. Dat luidt JAN VA SPROLANT

De oorkonde van 1462 is niet door de schout van de abt, maar door de schout van de bisschop, Art vanden Bossche (1462), bezegeld. Het zegel is beschadigd. Het schild toont een wapen met drie linkerschuimbalken, beladen met eikels (?), en met in het eerste kwartier een klimmende leeuw. Op het schild staat een helm, met als helmteken een klauwende leeuw. Het vlak tussen de helm en het randschrift is opgevuld met een bladerenmotief. Het overgebleven deel van het randschrift luidt DE BUSCHO

Het tweede zegel aan de oorkonde van 1462 is het hoger beschreven zegel van Art Cuypere. Het middenste zegel, van schepen Flips Copy, is verdwenen.

Het vierde zegel is dat van schepen Dangel Raymekers (1462). Het toont een wapenschild, met een helm, een helmkleed en een helmteken. Het wapen is doorsneden: I het bovenddeel van een gekroonde klimmende leeuw, II een vlak met een kruis van vair en met twee hamers in het schildhoofd. Het helmkleed vult de ruimte rond de helm, tot het randschrift. Het helmteken is het boven-

deel van een gekroonde klimmende leeuw. Het randschrift luidt S DANGEL RAIM SCABI STI TRUDII

Schepen Gherijt Warniers (1462) gebruikte ook een zegel met daarop zijn wapenschild, een helm en een helmteken. Het schild toont een vlak met drie schuimbalken beladen met niet te identificeren voorwerpen. De helmdeken vult de ruimte tussen de helm en het randschrift. Het helmteken is de kop van een adelaar. Het randschrift luidt S GERARDI WARNI SCABI STI TRUDII

